

УДК 1.37:37.091.2

БЕРЕГОВА Г.Д.,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії і соціально-гуманітарних дисциплін
Херсонського державного аграрного університету
(Херсон, Україна) E-mail: gberegova@meta.ua

ЗНАЧУЩІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті зроблено огляд значущості філософії освіти в історичному контексті. Акцентовано увагу на потенційних можливостях теорій філософії освіти як галузі філософського знання в історичній ретроспективі. Визначено ідейну сутність основних спрямувань і течій філософії освіти, що містять низку поглядів на освіту й виховання й можуть бути використаними сучасними освітянами в розробці нових освітньо-філософських систем і парадигм. Стверджується значущість філософії освіти як дослідницької галузі педагогіки в сучасному інформаційному суспільстві, котра покликана вирішувати найважливіші завдання в стратегії виживання людства – забезпечення новому поколінню повноцінного життя, успішної соціалізації нових громадян суспільства в умовах інформаційної майбутності.

***Ключові слова:** філософія освіти, виховання, педагогіка, історична ретроспектива, освітньо-виховний процес, соціокультурна реальність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді

Нова соціокультурна реальність вимагає, відповідно, і нового рівня рефлексії поняття «освіта», змісту, соціокультурних особливостей, визначення сучасного аксіологічного підґрунтя освіти, ролі й місця освіти в суспільстві ХХІ ст. та перспектив її розвитку. Тому нині найважливішого значення набуває питання про становлення сучасних методологічних засад такої галузі дослідження, як філософія освіти, що є основою для здійснення комплексного підходу до вирішення проблем сучасної вищої школи. Безумовно, сутність філософсько-освітнього процесу найбільш повно розкривається в історичному контексті, де філософія освіти постає як важливий компонент систем усіх видатних мислителів, яскраво демонструючи свій гуманістично-культуротворчий потенціал, а отже, може бути успішно використана в пошуках нових філософсько-освітніх парадигм.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проблемна ситуація

Відправним пунктом статті є акцент на значущості філософії освіти в історичному контексті, а також гіпотеза про необхідність подолання через систему освіти (шляхом цілеспрямованого навчання, учіння й виховання) ряду негативних наслідків загальних трансформаційних процесів, спричинених як важкою екологічною й демографічною ситуацією, спадом виробництва,

зростанням бідності, захворюваності та злочинності, так і деформацією моральних засад життєдіяльності суспільства.

Основна мета наукового дослідження полягає в актуалізації філософсько-освітнього знання, оскільки, на наше тверде переконання, висвітлення історичної ретроспективи розвитку філософії освіти може допомогти сучасним освітянам віднайти необхідні освітньо-виховні моделі для формування особистості людини майбутнього, здатної у подальшому продукувати стратегії виживання людства в умовах глобалізації.

Окреслена мета реалізується в завданні дослідити процес актуалізації гуманістично-культуротворчого потенціалу філософії освіти в системі освітньо-виховного процесу через історичну ретроспективу.

Обговорення проблеми

Історія філософії освіти свідчить, що проблема освіти людини як центральна почала розглядатись у філософії XIX ст. (Й. Г. Гердер, Г. В.-Ф. Гегель, В. Одоєвський, А. Хом'яков, П. Юркевич, Л. Толстой й ін.).

У «Новій філософській енциклопедії» йдеться про те, що в XX ст. принципи філософії активно залучалися до проблем освіти (Дж. Дьюї, М. Бубер, Й. Гессен і ін.). Так, натхненна діяльність американського філософа Дж. Дьюї (1859-1952) спонукала до того, що наявність філософії освіти була визнана як обов'язковий вимір компетентної, відповідальної практики в освіті, метою якої було виховання особистості, що вміє пристосовуватися до різних ситуацій в умовах підприємництва. Дж. Дьюї досить активно виступав за практичну спрямованість виховання, яку розглядав як процес накопичення й реконструкції досвіду з метою поглиблення його соціального змісту й таким чином постав у реформаторській педагогіці як яскравий представник прагматизму («істинним є те, що корисне»). В інструментальній педагогіці філософа цілями навчання визнавалися вміння вирішувати життєві завдання та знання про способи дій, що вироблялися й набувалися шляхом тренування мислення, спираючись на яке виховувався смак до самонавчання й самовдосконалення [11]. Так, філософія, звертаючись до педагогічної теорії й практики, до проблем освіти, не обмежувалася описом і рефлексією про сформовану систему освіти, її цілі й рівні, а висувала проекти її перетворення й побудови нової системи освіти з новими ідеалами й цілями. Своєю чергою педагогіка ще в 1930-х рр. починає трактуватися як прикладна філософія. На цій позиції зокрема стояв С. Гессен (1887-1950), котрий хоч і сформувався як філософ-неокантініанець, однак його філософські інтереси пізніше змістилися у бік філософії виховання. Метою освіти він вважав не тільки залучення до культури людства, а й формування моральної, вільної та відповідальної особистості. Педагогіка С. Гессена демонструє практичну цінність філософії та могутність особистості, котра проникає в духовні цінності культури [11].

Поступово, до середини XX ст., філософія освіти відокремлюється від загальної філософії та набуває інституційної форми (створюються асоціації й об'єднання, з одного боку, філософів, що займаються проблемами виховання й освіти, а з іншого боку, педагогів, що звертаються до філософії). Необхідність формування філософії освіти як особливої дослідницької галузі філософії (з

огляду на постійно змінюваний світ і людину в ньому) не викликає сумніву, адже, по-перше, освіта є автономною сферою життя суспільства; по-друге, інституції освіти диверсифіковані – постійно змінювані, різноманітні й об'єднані в одне ціле одночасно; по-третє, з-поміж інших галузей знань про людину вирізняється поліпарадигмальністю педагогічних поглядів – різницею у трактуванні мети й ідеалів освіти. Окрім того, у зв'язку з постійно змінюваним світом, до системи освіти висувуються постійно нові й нові вимоги, що на нинішньому етапі розвитку пов'язані з переходом від індустріального до постіндустріального, інформаційного суспільства. Поступово у філософії освіти як особливому знанні, що має своїм предметом освіту, складаються основні напрями й течії. Стисло зазначивши сутність і спрямування досліджень із філософії освіти ХХ ст., їх можна подати так (табл.1).

Таблиця 1. Основні напрями й течії філософії освіти ХХ ст.

Напрями	Течії	Представники	Сутність
Емпірико-аналітична філософія освіти	Аналітична філософія	І.Шеффлер, Р.С.Пітерс, Е.Макміллан, Д.Солтис	Розкривається сутність термінів і пояснює методи педагогічної теорії.
	Філософія лінгвістичного аналізу	Л. Вітгенштейн	Стверджується роль «мовних ігор» і семантики в освіті.
Критико-раціоналістична філософія	Критичний раціоналізм	В.Брецинка, Г.Здарзил, Ф.Кубе, Р.Лохнер	Педагогіка визнається прикладною соціологією, критикується педагогічне проектування.
Гуманітарна філософія освіти	Герменевтичний історизм	Г. Ноль	Осмилюються духовні об'єктивації людини.
	Структурна герменевтика	Е. Венігер, В.Флітнер	Дидактика визнається «структурованим контекстом» порядку навчання.
	Педагогічна антропологія	Г.Рот, Г.Здарзил, М.Лідтке, А. Флітнер, Ю. Плейнес	Педагогічна антропологія поєднує досягнення й методи всіх наук про людину.
	Феноменологічна антропологія	О.Боллнов, Й.Дерболав, К.Данелт, М.Я.Лангевелд	Педагогічна антропологія є методологією, яка не завершується в педагогічній теорії.
	Екзистенційно-діалогічна філософія	М.Бубер, А.Петцелт, К.Шаллер, К. Молленхауер	Основний принцип виховання й освіти – діалог.
Критико-емансипаторська філософія освіти	Радикальна педагогіка	А.Ілліч, П.Фрейре	Заперечення школи як соціального інституту, освіта – це професійне

			навчання шляхом міжособистісного спілкування учня з майстром.
Постмодерністська філософія освіти		Д.Ленцен, В.Фішер, К.Вюнше, Г.Гізеке, С.Ароновітц, У.Долл.	Плюралізм педагогічних практик, культ самовираження особистості.
Радянська (марксистсько-ленінська) філософія	Педагогічна психологія	П. Блонський, Л. Виготський, В. Давидов, С. Рубінштейн	Психологічна основа освітнього процесу, його змісту й методів навчання.
Російська філософія освіти	Педагогічна методологія	М. Алексєєв, О. Анісімов, Б. Гершунський, В. Розін, І. Семенов, Г. Щедровицький Е. Ільєнков	Розвиток мислення, соціально-гуманітарна проблематика, освітня аксіологія, гуманізація.

Окреслені в табл. 1 дані демонструють, що основні спрямування, напрями й течії філософії освіти ХХ ст. характеризуються специфічністю методів педагогіки як науки про дух, її гуманітарною спрямованістю. Освіта трактується як система осмислених дій і взаємодій учасників педагогічного процесу, а на перший план висувається метод розуміння, інтерпретації змісту дій учасників освітнього процесу. Основне ж розмежування усередині філософії освіти відбувається між емпірико-аналітичними й гуманітарними напрямками, що й відбиває насамперед альтернативні підходи до суб'єкта освіти – людини. Як зазначає В. Лутай, погляд на простір освіти з точки зору її основного суб'єкта має стимулювати працювати виключно на людину – основну цінність майбутньої освіти з багатостороннім «рухом на випередження» [9, с.33].

Продовжуючи традиції своїх попередників, сучасні російські дослідники в галузі філософії освіти переймаються в основному питаннями гуманізації сучасної освіти та становленням філософії освіти як науки й навчальної дисципліни у ВНЗ. Так, О. Запесоцький (нар. 1954) інтерес до філософської проблематики в освітній діяльності пояснює насамперед об'єктивною й усвідомлюваною роллю освіти у вирішенні глобальних проблем [6, с.5]. Е. Гусинський присвятив свої дослідження побудові теорії освіти на основі міждисциплінарного системного підходу, філософію ж освіти розглядав як наукову дисципліну, що поєднує онтологічні, аксіологічні, логічні, методологічні, етичні й ідейні основи шляхи вирішення освітніх проблем [5]. М. Піщулін (нар. 1943) визначає освіту майбутнього як важливу сферу життя суспільства, стратегічну діяльність, а політичне лідерство співвідносить із формуванням особистісних якостей молоді [12]. Не залишала поза увагою проблеми філософського осмислення освітньо-виховного процесу й українська філософія. Як особливий напрям філософських досліджень, вона бере свої

витоки з другої половини XIX ст. (П. Куліш, П. Юркевич, К. Ушинський, Ю. Бачинський та ін.) [13].

У радянський період ця галузь філософського знання майже не розвивалася, однак в окремих дослідженнях із соціальної філософії чи педагогіки частково висвітлювалися філософські засади навчально-виховного процесу, пов'язаного з певною, в основному педагогічною проблемою. І лише в останні роки горбачовської перебудови, як зазначає В. Андрущенко, відбулася перша велика Всесоюзна конференція «Творчість та педагогіка», на якій здійснилась широка дискусія між педагогами і філософами з проблем філософії освіти. Так, хоч і з певним запізненням, проблеми філософії освіти почали більш систематично розроблятися і в Україні [1, с.60-61].

Значний поштовх до розвитку вітчизняної філософії освіти у свій час дала Всеукраїнська науково-практична конференція «Філософія освіти в сучасній Україні» (1996 р.), де був презентований перший у країнах СНД навчальний посібник «Філософія сучасної освіти» (Лутай В.С., 1996). З 2000 року в Інституті вищої освіти АПН України активно почав працювати відділ змісту, філософії та прогнозування вищої освіти, який уперше в Україні відіграв роль координаційного й організаційного центру розробки проблем філософії освіти й упровадження її в педагогічну практику [1, с.61].

Слід зазначити, що нині більшість вітчизняних науковців (В. Андрущенко, О. Базалук, А. Бойко, В. Бех, В. Воронкова, В. Гайденко, Д. Дзвінчук, І. Добронравова, І. Зязюн, М. Євтух, К. Корсак, В. Кремень, С. Клепко, Н. Кочубей, М. Кисельов, М. Култаєва, В. Кушерець, М. Левківський, В. Лутай, М. Михайлов, М. Михальченко, М. Романенко, І. Радіонова, З. Самчук, Н. Скотна, Н. Сухова, І. Предборська, Ю. Огородников, С. Черепанова, В. Шевченко, А. Ярошенко й ін.) вважають філософію освіти саме тією дослідницькою галуззю філософії, що аналізує підстави педагогічної діяльності й освіти, її цілі й ідеали, методологію педагогічного знання, методи проектування й створення нових освітніх інституцій і систем, й у зв'язку з цим активно досліджують шляхи оновлення українського освітнього дискурсу, торкаються проблем формування практичного світогляду особистості в цьому вічно змінюваному світі [3, с. 6].

Сучасні українські філософи освіти одноставно підкреслюють значущість філософії освіти для педагогів, визначаючи її специфіку як таку, що припускає сумніви педагогів у цінності освітніх зусиль, визначає для педагогів місце процесу «у фундаментальному порядку речей» (причому в гармонічному співвідношенні із цим порядком) і приводить педагогів у результаті до розуміння вищої мети власної освітньої діяльності. Одночасно з цим, на думку Дж. Солтиса, філософія освіти – це філософськи дисципліновані методи мислення ... корпус доведених технік аналізу, аналізу аргументації й теоретичної побудови – для вирішення проблем освіти» [14, р.21]. Таким чином, американсько-європейська система освіти трактує філософію освіти як філософську дисципліну, що орієнтує, сплановано впливає, наперед передбачивши ідеальний образ, заради якого і здійснюється вплив як на конкретну людину, так і на мікро- та макросоціальні групи.

Нині в Україні філософія освіти постає як сукупність світоглядних теорій (ідей), які зумовлюють методологію виховання й навчання, становлення відповідного типу особистості. Притому одні дослідники надають перевагу філософії і філософствують про освіту, інші пріоритетною вважають педагогіку, здебільшого розмірковуючи про процеси навчання і виховання, деякі намагаються охопити й філософську, і педагогічну проблематику одночасно. Так, на думку В. Андрущенка, В. Кременя, В. Лутая та ін., філософію освіти немає сенсу виокремлювати в окрему галузь філософії [1, 8, 10]. Адже філософія освіти розвивається у межах соціальної філософії, утворюючи комплексне та міжгалузеве вивчення системи освіти. Вона поєднує зовнішні щодо системи освіти соціальні науки з внутрішніми – педагогікою. У широкому розумінні предмет філософії освіти – не лише філософське осягнення самого процесу отримання знань, умінь і навичок, а й більшою мірою масштабне вивчення культурних досягнень і цінностей, покликаних задовольняти потреби системи освіти. С. Клепко пропонує не вкладати освіту в жодне «прокрустове ложе» – чи то філософії, чи педагогіки, чи аналітичного політичного документа, а міждисциплінарно досліджувати її закономірності, виявляти внутрішні зв'язки та зовнішні детермінації, упроваджувати в практичну діяльність органів управління й освітніх закладів сучасну методологію аналізу політики [7, с.11]. Окрім того, філософія доповнює педагогіку тим основним, чого їй бракує – масштабним баченням соціальних трансформацій і домінуючими у даному історичному періоді світоглядними концепціями, з-поміж яких важливо виділити планетарно-космічну. Саме розуміння кожною людиною закономірності свого виникнення в структурі світобудови дає можливість шукати відповідь на одвічні філософські запитання про сутність людського життя, сенс людського буття, мету людської діяльності, перспективи розвитку людського суспільства й т.д.

На думку О.Базалука, до завдань філософії освіти входить: 1) формування планетарно-космічного світогляду особистості; 2) підготовка відповідальних, творчих, активних молодих людей, котрі, поважаючи багатоманітність культур, прагнуть згуртувати націю й цивілізацію для досягнення вищих цілей; 3) формування образу людини майбутнього, здатної організувати якісну взаємодію у масштабах Землі та Всесвіту [2, с. 13].

Актуалізація гуманістично-культуротворчої функції філософії освіти у багатьох дослідників не викликає сумніву, спонукаючи, окрім визначення низки завдань, розробляти й категорії сучасної моделі освіти, висвітлюючи їх у філософському аспекті. Так, М. Піщулін і Ю. Огородников до найважливіших категорій сучасної моделі освіти, зорієнтованої на формування планетарно-космічного типу особистості, відносять універсальність, цілісність, фундаментальність, компетентність і професійність, а також її гуманізацію та гуманітаризацію [12]. Одностайність у цьому плані виявляють О. Базалук і Н. Юхименко, котрі також схиляються до виділення таких категорій філософії освіти у якості вузлових. Дещо узагальнивши переконання зазначених дослідників, фундаментальні категорії філософії освіти подаємо в табл. 2.

Таблиця 2. Фундаментальні категорії сучасної моделі освіти

Категорії	Філософська сутність	Трансформація категорій в освітні функції
Універсальність	Опора на універсалії – гранично загальні поняття, що об'єднують в єдиний проблемний вузол багато галузей буття.	Універсальна освіта дає широкий діапазон вирішення життєвих проблем людини й суспільства.
Цілісність	Єдність, нерозривність, взаємозв'язок універсальної картини світу.	Поєднання змісту, методів і засобів навчання з усіма здібностями людини (інтелект, відчуття, інтерес до пізнання) сприяє становленню цілісної особистості.
Фундаментальність	Вивчення законів Всесвіту, вироблення фундаментальних сенсів буття, розуміння істотних і стійких зв'язків у цілісній картині світу.	Єдиний культурно-науково-освітній простір – фундамент матеріальної, духовної, теоретичної й практичної діяльності людей.
Компетентність	Характеристика якості підготовки фахівця, потенціалу ефективності трудової діяльності, перебуває між ретельністю й досконалістю.	Набуття поглибленого знання, рівень освіченості людини як фахівця, здатність до самоосвіти та практичної діяльності.
Професіоналізм	Особливий світогляд людини, властивість систематично, ефективно й надійно виконувати складну діяльність у різноманітних умовах.	Ступінь оволодіння психологічною структурою професійної діяльності, що відповідає існуючим у суспільстві стандартам і об'єктивним вимогам.
Гуманізація	Визнання людського життя як найбільшої цінності, повага до особистості, її потреб, інтересів, нахилів.	Створення оптимальних умов для різнобічного розвитку особистості в новому інформаційному освітньому середовищі.
Гуманітаризація	Подолання відриву універсалій від універсальності, взаємодії несвідомого й свідомого, образного й понятійного, універсального й унікального.	Необхідність та обов'язковість гуманітарних дисциплін для формування суто людського ставлення до навколишнього світу й самої себе.

Окрім зазначених вище категорій сучасної моделі освіти, російські дослідники (Е. Гусинський, О. Запесоцький, М. Кожевникова, М. Піщулін, Ю. Огородников, Ю. Турчанинова й ін.) з філософії освіти й педагогіки додають еволюцію нових інформаційних технологій в освіті, визнаючи її універсальним, поліфункціональним засобом пізнання, що носить системоутворюючий, синтетичний характер нових інформаційних технологій в освіті й забезпечує ефективну підтримку її цілісності. Нові інформаційні технології закономірно призводять ще один необхідний чинник нового

освітнього простору – формування інформаційної культури як інтегративної якості особистості, що поєднує динамічну систему гуманістичних ідей, ціннісно-значеннєвих орієнтацій, власних властивостей і позицій особистості і реалізується, відповідно, у способах діяльності в інформаційному середовищі, у його пізнанні й перетворенні, визначає цілісну готовність особистості до гуманітарного, творчого, продуктивного освоєння способу життя в інформаційному суспільстві.

Однак, на нашу думку, освіта як соціальний інститут повинна мати й свій смисловий стрижень, зумовлений зростанням ролі особистості в інформаційному суспільстві – етичну її спрямованість. Етична спрямованість освіти особистості визначена вимогою самого життя («волею як сліпим пориванням до буття»), що потребує виховання людини в дусі миру, взаєморозуміння, другоюдомінантності й толерантності, формування макромислення громадянина Світу, відповідність нормам глобальної етики, орієнтації особистості на високу відповідальність за долю своєї країни й людства в цілому. Етична спрямованість освіти своєю чергою передбачає культуровідповідність – ще один елемент сучасної моделі освіти, а разом із цим культури всієї людської цивілізації й одночасно складової частини й дзеркала культурної традиції власної країни, а також відбиття в освіті позитивної специфіки модернізації поля культури в умовах інформаційного суспільства, зумовленої виявом інформаційних рис традиційних культур.

Адекватність культурному й етнічному різноманіттю людства, виховання в людини толерантності до інших культур і систем цінностей, вироблення її соціальної й особистісної цілісності й двомірності, подолання одномірності людини передбачає полікультурність освіти. Культурна компетентність особистості дає можливість полегшеного доступу до культурних цінностей інших націй і народів у мережевих взаємодіях, сприяє трансформації монологу у вільний діалог і полілог тощо. Своєю чергою спрямовують освіту на розуміння й збереження природи, інфоноосферний розвиток суспільства, збереження біосфери планети й виживання людства як виду екологізація та природовідповідність освіти. Адже вимогами часу продиктовані й необхідність становлення ноосферної особистості, здатної вирішувати глобальні проблеми людства, й усвідомлення шляхів забезпечення виживання цивілізації й збереження людської сутності при створенні штучного інтелекту, і практичне включення особистості в природоохоронну й природодослідницьку діяльність.

Як бачимо, значущість філософії освіти нині посилюють багато об'єктивних причин, серед яких основними, на думку О.Базалука, є необхідність осмислення кризового стану сучасної системи освіти, актуальність нових загальнолюдських цінностей, потреба створювати додаткові спеціально організовані системи та можливості передавання культурного досвіду, спрямування та коригування процесу освіти [2, с.9-10].

Спрямування та коригування процесу освіти полягає у використанні новітніх досліджень інших дисциплін, дотичних до педагогічної діяльності. Відправною ж точкою досліджень із сучасної філософії освіти є широка педагогічна практика, її напрацювання на великому масиві даних, опис

отриманих результатів, орієнтація на прогноз і соціально-педагогічний результат. Філософія освіти покликана формувати образ «людини майбутнього», зорієнтовуючи та змістовно наповнюючи педагогіку новими знаннями, методами, способами, цілями, котрі через процес освіти втілюються у формуванні внутрішнього світу конкретного покоління.

Висновки

Таким чином, значущість філософії освіти як дослідницької галузі педагогіки в сучасному інформаційному суспільстві визначається вирішенням найважливішого завдання в стратегії виживання людства – забезпечення новому поколінню повноцінного життя, успішної соціалізації нових громадян цього суспільства в умовах інформаційної майбутності. Історія становлення й розвитку зарубіжної філософії освіти містить цілу низку цінних ідей і підходів до освітньо-виховного процесу, котрі можуть лягти в основу пошуків нових філософсько-освітніх парадигм. Так, наприклад, аналітична філософія освіти пояснює методи педагогічної теорії, філософія лінгвістичного аналізу в освіті обґрунтовує роль інтерактивних мовних ігор, критико-раціоналістичні напрями філософії освіти визнають передусім прикладні дослідження та критикують педагогічне проектування тощо.

Історичний розвиток гуманітарного спрямування філософії освіти нині є одним із найпопулярніших у практичній педагогіці, оскільки допомагає: а) осмислювати духовні об'єктивізації людини (герменевтичний історизм), б) обґрунтовувати дидактику навчання/учіння/виховання (структурна герменевтика), в) звертатися до досліджень педагогічної антропології й поєднувати її з методологією пізнання, г) використовувати діалогічні форми виховання й освіти.

Критико-емансипаторське спрямування філософії освіти змушує сучасних педагогів замислюватися над шаблонністю й закостенілістю навчання (коли за результат освіти береться набуття учнем/студентом певна сума знань, а не вміння мислити логічно, креативно тощо), і тим самим відходити від формалізму в освіті, спрямовуючи пізнавальні процеси особистості шляхом міжособистісного спілкування учня з учителем.

Постмодерний етап розвитку філософії освіти багатий на плюральні педагогічні практики, а тому слугує поштовхом до осмислення психологічних основ освітнього процесу, перегляду змісту й методів навчання, а також до педагогічної методології, у полі зору якої все частіше опиняється соціально-гуманітарна проблематика та все впевненіше озвучуються проблеми освітньої аксіології та гуманізації.

Історія розвитку філософії в Україні свідчить, що зачасту сучасні вітчизняні дослідники філософії освіти, наслідуючи західну традицію, намагаються надати філософським ідеям безпосередньої практичної значущості й тим самим просто замінити «застарілу» педагогіку філософією освіти. З переконливою критикою такого підходу виступили О. Долженко, В. Краєвський, М. Фішер, які вважають, що погляд на філософію як на інструментальний засіб небезпечний для самої філософії, оскільки її завдання

полягає не в досягненні практичних результатів, а в забезпеченні нового рівня розуміння проблем освіти й виховання [4, с.2].

Новий рівень розуміння історичного процесу філософії освіти та подальшого вирішення проблем освіти й виховання за допомогою узагальнених підходів і методів філософії передбачає, на нашу думку, передусім зміни у змістовому наповненні вищої освіти шляхом цілеспрямованого відбору навчального матеріалу, що, все ж таки, не може здійснюватися без прагматичного підходу до навчання, тобто без урахування досягнення практичних результатів навчально-виховної діяльності.

Слід додати, що саме ретроспективний огляд значущості філософії освіти спонукав автора до розробки нової, прагматистсько-інструменталістської концепції філософії освіти, де поєднано дієвість («прагматизм» від грец. *πραγμα* – дія) і інструменталізм як філософсько-методологічні установки, котрі успішно можуть застосовуватися для подальших наукових розвідок з філософії освіти (більш детально йдеться в монографії «Освітньо-виховний потенціал філософських знань у системі вищої аграрної освіти в Україні» [3]).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. *Філософія освіти в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку* / В.П. Андрущенко, В.С. Лутай // *Наукові записки АН ВШ України*. – Вип. 6. – 2004. – С. 59-72.
2. Базалук О.О. *Філософія освіти* / О. Базалук, Н. Юхименко. – К.: Кондор, 2010. – 164 с.
3. Берегова Г.Д. *Освітньо-виховний потенціал філософських знань у системі вищої аграрної освіти в Україні: Монографія* / Галина Берегова. – Херсон: Айлант, 2012. – 312 с.
4. Ваховський Л.Ц. *Філософія виховання західної цивілізації в епоху просвітництва: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 – теорія і методика виховання* / Л.Ц. Ваховський. – Харків, 2002. – 40 с.
5. Гусинский Э.Н. *Введение в философию образования* / Э.Н. Гусинский, Ю.И. Турчанинова. – М.: Издательская корпорация «Логос», 2000. – 224 с.
6. Запесоцкий А.С. *Образование: философия, культурология, политика* / А.С. Запесоцкий. – М.: Наука, 2002. – 456 с.
7. Кленко С.Ф. *Філософія освіти в європейському контексті* / С.Ф. Кленко. – Полтава: ПОППО, 2006. – 328 с. 180
8. Кремень В.Г. *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору* / В.Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
9. Лутай В.С. *Основной вопрос современной философии: синергетический поход* / В.С. Лутай. – К.ПАРАПАН, 2004. – 156 с.
10. Лутай В.С. *Філософія сучасної освіти: [навчальний посібник]* / В.С. Лутай. – К.: Центр «Магістр-S» Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.
11. *Новая философская энциклопедия; [электронный ресурс]* / ИФ РАН. – Режим доступа: <http://iph.ras.ru/elib/2251.html>.
12. Пищулин Н.П. *Философия образования* / Н.П. Пищулин, Ю.А. Огородников. – М.: МГПУ, 1999. – 234 с.
13. *Філософія освіти: навчальний посібник* / [за заг. редакцією В.Андрущенка]. – К.: Вид-во НПУ імені Н.П.Драгоманова, 2009. – 328 с.

14. Soltis F. Jonas. *An introduction to the analysis of educational concepts / Reading, Mass // Jonas F. Soltis. – Addison-Wesley Pub. Co., 1978. – 128 p.*

REFERENCES

1. Andrushhenko V.P. *Filosofiya osvity v Ukrayini: stan, problemy ta perspektyvy rozvytku / V.P. Andrushhenko, V.S. Lutaj // Naukovi zapysky AN VSh Ukrayiny. – Vyp. 6. – 2004. – S. 59-72.*
2. Bazaluk O.O. *Filosofiya osvity / O. Bazaluk, N. Yuxymenko. – K.: Kondor, 2010. – 164 s.*
3. Beregova G.D. *Osvitno-vykhovnyj potencial filosofskyx znan u systemi vyshhoyi agrarnoyi osvity v Ukrayini: Monografiya / Galyna Beregova. – Xerson: Ajlant, 2012. – 312 s.*
4. Vaxovskyj L.Cz. *Filosofiya vykhovannya zaxidnoyi cyvilizaciyi v epohu prosvitnyctva: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: specz. 13.00.01 – teoriya i metodyka vyhovannya / L.Cz. Vahovskyj. – Harkiv, 2002. – 40 s.*
5. Gusynskij E.N. *Vvedenye v fylosofyyu obrazovannya / E.N. Gusynskij, Yu.Y. Turchanynova. – M.: Yzdatelskaya korporacya «Logos», 2000. – 224 s.*
6. Zapesoczkyj A.S. *Obrazovanye: fylosofiya, kulturologyya, polytyka / A.S. Zapesoczkyj. – M.: Nauka, 2002. – 456 s.*
7. Klepko S.F. *Filosofiya osvity v yevropejs`komu konteksti / S.F. Klepko. – Poltava: POIPPO, 2006. – 328 s. 180*
8. Kremen V.G. *Filosofiya lyudynocentryzmu v strategiyah osvitnogo prostoru / V.G. Kremen. – K.: Pedagogichna dumka, 2009. – 520 s.*
9. Lutaj V.S. *Osnovnoj vopros sovremennoj fylosofyy: synergetycheskij podhod / V.S. Lutaj. – K. PARAPAN, 2004. – 156 s.*
10. Lutaj V.S. *Filosofiya suchasnoyi osvity: [navchalnyj posibnyk] / V.S. Lutaj. – K.: Centr «Magistr-S» Tvorchoyi spilky vchyteliv Ukrayiny, 1996. – 256 s.*
11. *Novaya fylosofskaya encyklopedyya; [elektronnij resurs] / YF RAN. – Rezhym dostupa: <http://iph.ras.ru/elib/2251.html>.*
12. Pyshhulyn N.P. *Fylosofiya obrazovannya / N.P. Pyshhulyn, Yu.A. Ogorodnykov. – M.: MGPU, 1999. – 234 s.*
13. *Filosofiya osvity: navchalnyj posibnyk / [za zag. redakciyeyu V. Andrushhenka]. – K.: Vyd-vo NPU imeni N.P. Dragomanova, 2009. – 328 s.*
14. Soltis F. Jonas. *An introduction to the analysis of educational concepts / Reading, Mass // Jonas F. Soltis. – Addison-Wesley Pub. Co., 1978. – 128 p.*

БЕРЕГОВАЯ Г.Д., доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии и социально-гуманитарных дисциплин Херсонского государственного аграрного университета (Херсон, Украина) E-mail: gberegova@meta.ua

ЗНАЧИМОСТЬ ФИЛОСОФИИ ОБРАЗОВАНИЯ В ИСТОРИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ

В статье сделан обзор значимости философии образования в историческом контексте. Акцентировано внимание на потенциальных возможностях теорий философии образования как области философского знания в исторической ретроспективе. Определена идейная сущность основных направлений и течений философии образования, которые охватывают ряд взглядов на образование и воспитание, и могут быть использованными современными педагогами в разработке новых образовательно-философских систем и

парадигм. Утверждается значимость философии образования как исследовательской области педагогики в современном информационном обществе, которая призвана решать важнейшие задачи в стратегии выживания человечества - обеспечение новому поколению полноценной жизни, успешной социализации новых граждан общества в условиях информационной будущности.

Ключевые слова: философия образования, воспитание, педагогика, историческая ретроспектива, образовательно-философский процесс, социокультурная реальность.

BEREGOVA, GALINA, doctor of philosophical Sciences, Professor, head of Department of philosophy and socio-humanitarian disciplines, Kherson state agricultural University (Kherson, Ukraine) E-mail: gberegova@meta.ua

THE IMPORTANCE OF PHILOSOPHY OF EDUCATION IN HISTORICAL CONTEXT

The article gives an overview of the significance of philosophy of education in historical context. Determined the ideological nature of the main trends and tendencies of the philosophy of education, which can be used by modern educators in developing new educational philosophical systems and paradigms. So, analytical philosophy of education explains the methods of pedagogical theory, philosophy of linguistic analysis substantiates the role of interactive language games, critical-rationalistic direction reveals the applied nature of the research, etc . Humanitarian philosophy of education helps to understand spiritual objectification of the person, structured didactics, use of the study of educational anthropology. Critique-emancipators the direction of philosophy of education considers cognitive processes as interpersonal communication with a student teacher. Postmodern currents of philosophy of education create plural teaching practice by understanding the psychological bases of the educational process, revise the content and methods of education. Affirms the importance of philosophy of education as a research field of pedagogy in the modern information society, which is able to solve important tasks in the strategy of human survival, providing a new generation of a full life, successful socialization in the information future.

Key words: philosophy of education, education, pedagogy, historical retrospective, the educational-philosophical process, social and cultural reality.

Стаття надійшла до редколегії 22.04.16 р.

Рекомендовано до друку 27.04.16 р.